

YAVUZ SULTAN SELİM'İN DÎVÂNINDA OLMAYAN FARŞÇA ŞİİRLERİ

PROF. DR. A. NACİ TOKMAK *

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük padişahlarından biri olan Yavuz Sultan Selim, büyük bir komutan ve imparator olduğu gibi, devrinde hatırı sayılır şairler arasında da adı geçen bir sanatkârdır. Bir Türk İmparatoru olmasına rağmen, Yavuz'un yazdığı şiirler arasında Türkçe olanlar çok az olduğu halde, Farsça şiirleri bir divan teşkil edecek kadar çoktur. Farsça Dîvânı, 1904 yılında Berlin'de, Alman İmparatoru II. Vilhelm'in emriyle Paul Horn tarafından neşredilmiştir. Bu makalede Yavuz'un, Alî Şîr-i Nevâî'nin, *Mecâlisü'n-Nefâis* adlı eserinin, Osmanlı sarayında hekim olarak bulunan Muhammed-i Kazvînî tarafından 1522 yılında yapılan Farsça çevirisinde yer alan ve Paul Horn tarafından yapılan neşrinde bulunmayan şiirleri ile onların Türkçe çevirilerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yavuz Sultan Selim, Alîşîr-i Nevâî, *Mecâlisü'n-Nefâis*, Muhammed-i Kazvînî, *Hekîmşâh Tezkiresi*, Paul Horn, *Dîvân-ı Yavuz Sultan Selim*.

* Prof. Dr. Abdurrahman Naci Tokmak, Yeditepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde çalışmaktadır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan (1998), Kocaeli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden (2002) Emekli. email: antokmak@yeditepe.edu.tr ve nacitokmak@gmail.com

Bu makâle, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün Çaldıran Savaşı'nın 500. Yıldönümü münasebetiyle 05. Mayıs. 2014 tarihinde düzenlediği "XVI. YÜZYIL SİYASETİNDE İKİ ŞAİR SULTAN: YAVUZ SULTAN SELİM (SELİMÎ) VE ŞAH İSMÂİL (HATÂ'Î)" konulu panelde "Yavuz Sultan Selim'in Şiir Dünyası" başlığı altında tebliğ olarak sunulmuştur. Bu panelde Yavuz'un Türkçe şiirlerine de yer verilmiştir.

ABSTRACT

One of the greatest sultans of Ottoman Empire, Yavuz Sultan Selim was one of the respectable poets of the period, being as well as a big commander and an emperor. Although he was a Turkish emperor, his poems written in Turkish were limited, but his collection of Persian poems was enough to constitute a *Dîvân*. His Persian *Dîvân* was published by Paul Horn by command of the German Emperor Wilhelm II in Berlin in 1904.

This article includes the poems available in the translation form of *Mecâlisü'n-Nefâis of Alî Şîr-i Nevâî*, by Yavuz, which was translated into Persian by Muhammed-i Kazvînî in 1522, working as a medical doctor in the Ottoman Palace, but not available in the publication by Paul Horn and Turkish translations of these poems.

Key words: Yavuz Sultan Selim, Alîşîr-i Nevâî, Mecâlisü'n-Nefâis.

چکیده

یاووز سلطان سلیم به عنوان مقتدرترین پادشاه عثمانی، همچنان که یک امپراتور و فرمانروای قدرتمند می باشد از جمله شاعران توانمند عصر خویش نیز به شمار می رود. درحالی که امپراتور ترک می باشد و با وجود کثرت اشعار ترکی وی، شعرهای فارسی او در حد یک دیوان می باشد. دیوان فارسی اشعار وی در سال ۱۹۰۴ به فرمان امپراتور آلمان ویلهلم دوم از طرف پاول هورن منتشر شده است.

در این مقاله اشعار یاووز که در *مجالس النفایس* علی شیر نوایی که توسط محمد قزوینی طبیب دربار عثمانی در سال ۱۵۲۲ به فارسی ترجمه شده است هست و اشعاری که در مجموعه پاول هورن چاپ نگردیده به همراه ترجمه ترکی ارائه خواهد شد.

کلید واژه ها: یاووز سلطان سلیم، علی شیرنوایی، *مجالس النفایس*، محمد قزوینی، پاول

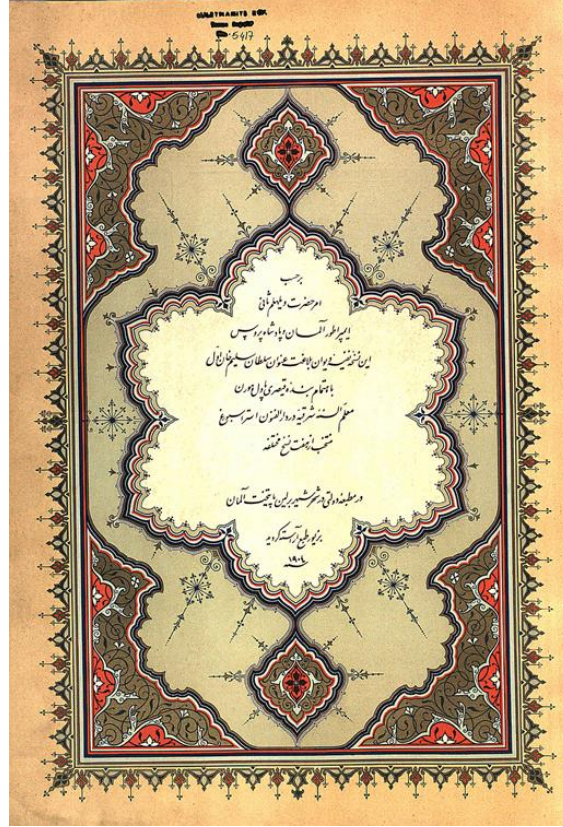
هورن، دیوان یاووز سلطان سلیم

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nin en güçlü, en dirayetli, en başarılı ve gözü pek padişahlarından biri ve en çok ülke fethedeni Yavuz Sultan Selim'dir. Tahtı babası II. Bâyezîd'den alıp, 1512 yılında tahta çıktıktan sonra 1520 yılında vuku bulan vefatına kadar sekiz yıllık kısa saltanatı süresinde pek çok önemli iş yapmıştır.

Bu makalenin konusu onun tarihî kişiliği ile ilgili olmadığı için, hakkında tafsîlatlı bilgi verilmeyecektir.

Yavuz Sultan Selim, büyük bir imparator ve komutan olmasının yanı sıra, devrinin önemli şairlerinden de biridir. Türkçe şiirleri çok olmasa da Farsça şiirleri bir dîvan teşkil edecek kadar çoktur. Türkçe şiirleri, Yavuz Sultan Selim'in Türkçe şiirleri adı altında toplanmış,¹ Farsça şiirleri ise, Alman İmparatoru II. Vilhelm'in emriyle 1306 yılında Paul Horn tarafından neşredilmiştir.³

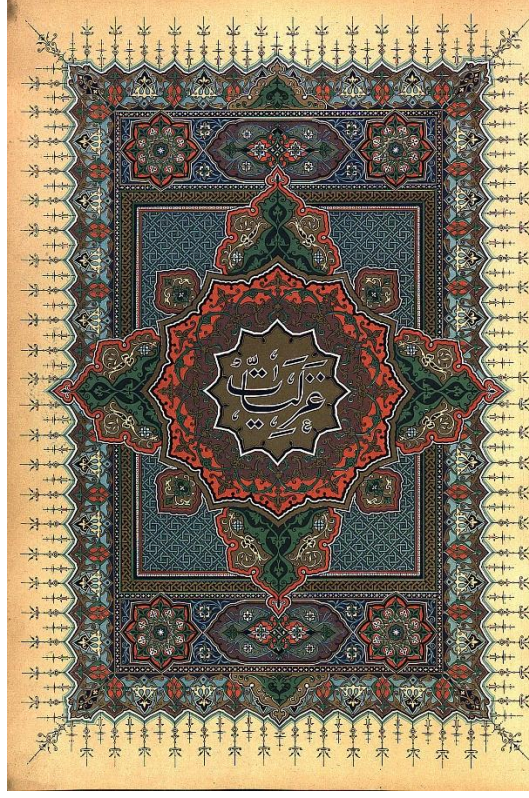
Yavuz Sultan Selim'in Paul Horn tarafından yayınlanan Farsça Dîvanının içkapak sayfası:

Dîvân'ın Gazeliyât bölümünün başlangıcı:

¹ "Yavuz Sultan Selim'in (Selîmî) Eserleri", Mustafa Kılıçbay, Edebiyat Ufku, Ağustos 2011, sayı 29.

³ *Dîvân-ı Sultan Selîm*, Yayınlayan: Paul Horn, Berlin 1904.

Bu dîvân, merhum Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan tarafından da, bu nüsha esas alınarak Türkçeye çevrilmiştir.⁵

İstanbul Üniversitesi'nde çalıştığım dönemlerde, Prof. Dr. Kemal Eraslan Alîşîr-i Nevâî'nin, *Mecâlisü'n-nefâis* adlı ünlü tezkiresini yayına hazırlarken, tezkirede adı geçen şâirlerin Farsça şiirlerinin tercüme ve tashihlerini ben yapmışım. Eser 2011 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmıştır.⁷

⁵ *Yavuz Sultan Selim Divanı*, Çeviren: Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, İstanbul 1946.

⁷ Alî-Şîr-i Nevâyî, *Mecâlisü'n-Nefâis*, I, (Giriş ve Metin), II, (Çeviri ve Notlar), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 788, Haz. Prof. Dr. Kemal Eraslan, Farsça Çeviri: Prof. Dr. Naci Tokmak, Ankara 2001.

Bu çalışma yapıldığı sırada, eserin değerine binâen Farsça'ya yapılan çevirilerinde⁹ bulunan ve *Mecâlisü'n-Nefâis*'de bulunmayan şâirler ve onların şiirlerinden örnekler de yer alıyordu.

Dolayısıyla bu şâirler ve şiirlerinden örnekler, müstakil iki tezkire oluşturacak kadar çok olduğu için, Fahrî-yi Herâtî çevirisindeki şâirleri ve şiirlerini *Herâtî Çevirisi Mülhakâtı ve [Herâtî Tezkiresi]* adı altında müstakil bir kitap olarak hazırladım.

Muhammed-i Kazvînî çevirisindeki şâirlerle şiirlerini de *Hekîmşâh Çevirisi Mülhekâtı ve [Hekîmşâh Tezkiresi]* adı altında hazırlayarak, yayınlanmak üzere Türk Dil Kurumu'na gönderdim. Yakın bir gelecekte yayınlanmasını bekliyorum.

Bu makalede: Yavuz Sultan Selim'in, Paul Horn tarafından yayınlanan divanında bulunmayan, ancak *Hekîmşâh Çevirisi Mülhekâtı ve [Hekîmşâh Tezkiresi]*'nda yer alan Farsça şiirleriyle, tarafımdan yapılan Türkçe çevirilerine yer verilecektir.

Mecâlisü'n-Nefâis'in İstanbul'da Osmanlı sarayı tabiplerinden Muhammed-i Kazvînî tarafından yapılan Farsça çevirisinin¹¹ Ravza-yı Dovvom¹³ başlığı altındaki bölümde şöyle denilmektedir:

“Kitabın hâtimesi olan bu ravzada, Sultân-ı 'âlem-i kebîr ü sağîr, Sultân-ı sâhib-kıran, İskender-i devran, Sultân Selîm Şâh - sakallâhu

⁹ Bu çeviriler: 1- Fahrî-yi Herâtî çevirisi, 2- Muhammed-i Kazvînî çevirisi, 3- Şâh'alî b. Abdu'l-'alî çevirisi, 4- Abdu'l-bâkî Şerîf-i Rizevî/Rezevî çevirisi. Çeviriler hk. Geniş bilgi için bkz. *Mecâlisü'n-Nefâis*, Ali-Şîr Nevâyî, I, Giriş ve metin, Haz. Prof. Dr. Kemal Eraslan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 788, Ankara 2001, s.XXXVI-XXXVII.

اس. ۳۵۹-۳۶۴. تذكرة مجالس النفايس، مير نظام الدين عليشير نوائى، بسعى و اهتمام على اصغر حكمت،

چاپ اول، تهران ۱۳۶۳.

¹³ Bu ravza, Hakîmşâh Mubârek-i Kazvînî'ni çevirisindeki en önemli ve değerli bölümdür. Çünkü mütercimmin döneminde yaşayan ve başka tezkirelerde haklarında bilgi bulunmayan 81 şâirin tercüme-i hâli ile şiirlerinden örnekleri içermektedir. Dolayısıyla da hazırlayıp Türk Dil Kurumu'na gönderdiğimiz çalışmamıza yeni bir tezkire sayılabilecek bu ravzadaki bilgilerin tamamını almayı uygun bulduk ve esere *Mecâlisü'n-Nefâis II, Hekîmşâh Çevirisi Mülhekâtı ve [Hekîmşâh Tezkiresi]* adını verdik.

serâhu ve ca'ale'l-cennete misvâhu¹⁴ - ve onun döneminde ve hâlâ içinde bulunduğumuz h.k. 928 / m. 1522 yılında yaşamakta olan şâirler zikredilmiştir.¹⁵

[Yavuz Sultan Selim]

Fehm ü ferâset sâhipleriyle, eshâb-ı 'akl ü kiyâset, Sultan Selîm Şâh'ın ebedî olmayan dünyada, dönen feleğin gözünün onun gibi görkemli, azametli, kudretli, yetkin ve geniş topraklara sahip bir Pâdişah görmediğini, kimsenin kulağının onun gibi insafı, 'âdil, hüküm ve hikmet sahibi birini duymadığını bilirler.

Çünkü o, kendisini irşad edecek veya yol gösterecek bir vezire ihtiyaç duymayan bir sultandı.

İki büyük ülkeyi, yani Arap ve Acem'i kısa zamanda fethetti ve bir ülkenin sultanı, yarasa gibi, onun kılıcının güneş gibi olan parıltısından kaçıp hezimete uğradı.

Başka bir mülkün sultanı pek çok vuruşma ve mukâteleden sonra onun kahır ateşinde yanıp, onun kılıç, ok ve kalkan darbesini yemeden, onların ateşinin şulesinin heybetinden korkup, canını cananına teslim etti.

Onun fetihleri tarihinde yazılı ve herkesçe bilinmektedir.

Onun fazîlet, olgunluk, cemâl ve celâli kemâl derecesindeydi.

Vezirler, emirler ve dîvan üyeleri karşısında azametliydi ve sadece âsiler ve zâlimlere karşı celalli idi.

Baş başa kaldıklarında, yüzünün nuru yakınları, müsâhipleri ve nedimlerine yansiyordu. Saltanatı süresince, sohbetine katılan hiç kimseyi kırıcı bir sözle incitmemişti.

Özetle o, zarîf ve latif bir pâdişahı ve hiç kimse onun gibi her türlü övülecek sığata sahip, beğenilen huylarla bezenmiş birini ne gördü, ne de duydu.

¹⁴ Allah onun toprağını sulasın ve mekânını cennet eylesin.

¹⁵ س. ۳۵۹. تذکره مجالس النفايس، مير نظام الدين عليشير نوائى، بسعى و اهتمام على اصغر حکمت، چاپ

اول، تهران ۱۳۶۳.

Çok azametli ve haşmetli biri olmakla beraber, büyüklük taslamayı ve tekebbürü asla sevmezdi ve dervişler gibi, dervişcesine taht veya döşek üstünde değil, bir kilim üstünde otururdu.

Konuşurken güler yüzlü davranır, çok latife yapar, latife yapanları dinlerdi.

Latîfelerinden biri şöyledir:

Birgün biri, Hâce Mehdî-yi Gâv'ın evinde bulunan güzel bir oğlandan söz ediyor ve onun ne kadar güzel ve iyi huylu biri olduğunu anlatıyor ve: "Hâce Mehdî-yi Gâv'ın evindeki oğlan, ayın on dördü gibidir" diyordu.

Sultân-ı sahib-kıran oğlanın vasıflarını duyunca güldü ve: "Dediğine göre ay, Sevr'in evindeymiş."¹⁶ dedi.

Onun bu tür latîfeleri haddinden fazla olmasına rağmen zamanı az olduğu için böylesi latîfelerden fazla yapamazdı.

Âdetâ saltanat mirâsı gibi olan matematik ilminde çok mâhirdi.

Ayrıca bütün ilimlerde alem olmuş kişilerle ne zaman konuşup tartışmaya girse, o ilimde alem olan kişi onun üstünlüğünü kabul ederdi.

Şiir kabiliyeti de çok güçlü, akıcı ve sağlamdı.

Devrinde ondan daha güzel Farsça şiir söyleyen kimse yoktu.

Şiirlerinde Kemâl'in¹⁷ inceliği, Hâce Hâfız¹⁸'in mana, fesâhat ve belâgatı, Hâce Hüsrev¹⁹ ve Hasan²¹'in etkileyciliği en üst düzeyde birleşmişti.

¹⁶ Gâv kelimesi Farsça, Sevr kelimesi ise Arapça "Genel anlamıyla sığır, özel anlamıyla öküz ve boğa" anlamlarında kullanılır.

¹⁷ Kemâleddîn-i İsfahânî (ö.1237) Hallâku'l-me'ânî lakabıyla bilinen, özellikle de zor redifler kullandığı kasideleriyle tanınan İranlı şâir.

¹⁸ Hâfız: Şemseddin Muhammed Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 1388). Lisânü'l-gayb lakabıyla bilinen, Fars edebiyatının en büyük gazel üstâdı.

¹⁹ Hâce Hüsrev: Emîr Hüsrev-i Dihlevî (ö.1324). Hindistan'da yetişip Farsça şiirler yazan şâirlerin en büyüğü sayılan bir şâir.

²¹ Hasan: Emir Hasan-ı Dihlevî (ö.1375). Gazellerinde Sa'dî-yi Şîrâzî'yi kendine örnek alıp, onun tarzında gazeller söylediği için Sa'dî-yi Hindistan olarak ünlenmiş şâir.

BİLİNEN ŞİİRLERİNDEN BİRKAÇI

Hâfız (ö. 791 / 1388) tarzında gazel:

(Hezec: Muf 'û lü, me fâ 'î lü, me fâ 'î lü, fe 'û lün)

تا خرقه و سجاده ام ارزدمی چند ۲۲
خواهم طرفِ میکده رفتن قدمی چند
در کش قدحی چند و فلک را عدم انگار
در خاطرت از دور ببینی المی چند
در گلشنِ دوران همه در دورِ قدح کن
چون نرگسِ آزاده چو یابی درمی چند
همدم بجز از باده مسازید حریفان
از عمرِ گرانمایه چو باقیست دمی چند
حالِ دلِ عشاقِ سلیمی تو چه پرسی
در میکده ها عشق و جنون متهمی چند

(Hırka ve seccâdem birkaç dirhem ediyorsa eğer,
Meyhânenin yoluna koyulmak isterim, buna değer.
Birkaç kadeh iç ve feleği yokmuş gibi düşün,
Uzaktan gönlünde azıcık elem olduğunu görürsen eğer.
Devrin gül bahçesinde ne varsa kadehin devrine harca,
Özgür nergis gibi birkaç dirhem elde edebilirsen eğer.
Dostlar, şarap olmaksızın sohbet meclisi kurmayım,
Değerli ömrünüzden geriye bir süre kaldıysa eğer.
Ey Selîmî, âşıkların ne halde olduğunu ne sorarsın,
Aşk ve delilikle suçlananlar meyhanelerde kaldıysa eğer.)

²² Hâfız'ın gazelinin matla'ı şöyledir:

حسبِ حالی ننوشتی و شد ایامی چند

محرمی کو که فرستم بتو پیغامی چند

Dîvân-ı Kâmil-i Hâfız-ı Şîrâzî, Tashîh: Üstâd Dr. Menûçehr-i Âdemiyet, Tahran 1347.

Emîr Hüsrev-i Dihlevî (ö. 725/1324) tarzında gazel:

(Muzârî': Mef 'û lü, fâ 'i lâ tü, me fâ 'î lü, fâ 'ilün)

آنکس که حُسن داد ترا و وفا نداد
اندوه و درد داد مرا و دوا نداد
بد روز گر شدم چه شکایت کنم ز بخت
روزِ خوشی مرا چکنم چون خدا نداد
شبهها ز هجر مُردم و بادِ سحرگهی
یکره بدیده مژده آن خاکِ پا نداد
تا قصدِ صد هزار دلِ مبتلا نکرد
یک دل ربا شکست بزلّفِ دو تا نداد
آنکس که داد این همه خوبی بگلرخان
بوی وفا و مهر ندانم چرا نداد
جان و دلش بوصلِ دلارام کی رسد
شخصی که بوسه بر دم تیغِ بلا نداد
بر هر دلی که غیرتِ عشقِ سلیم تافت
پیغام سوی دوست به بادِ صبا نداد

*(Sana güzellik veren, ne yazık ki vefâ vermedi,
Bana sıkıntı verdi, dert verdi, ama devâ vermedi.
Hayatım altüst oldu, bahtımdan niye şikâyet edeyim,
Elden ne gelir, Tanrı bana güzel bir gün vermedi.
Ayrılıktan geceleri ölüp ölüp dirildim ama sabah rüzgârı,
Bir kez bile gözüme ayak tozunun müjdesini vermedi.
Yüz binlerce âşkın gönlünü darmadağın etmeden,
Bir dilrübâ kırıp döktü, bukleli zülüf murâd vermedi.
Güzellik adına ne varsa hepsini gül yanaklılara veren,
Onlara vefâ ve şefkatin zerresini bile neden vermedi?
Canı ve gönlü sevgilinin vuslatına ne zaman erişir,
O kimse ki belâ kılıcının ağzına öpücük vermedi.*

*Selîm'in aşkının yansımadağı hangi gönül sahibi,
Kalkıp, sabâ rüzgârı eliyle sevgiliye haber vermedi.)*

Ve lehû gazel:

(Meşâkil: Fâ 'i lâ tün, me fâ 'i lün, fe 'i lün.)

ای دو عالم فدای یک نگهت
عقل حیران ز نرگس سیهت
مهر بارد ز زلف شبرنگت
ماه تابد بگوشه کلعت
اهل دل را جز این مرادی نیست
که سپارند جان بخاک رهت
بهر سوز دل سلیمی زار
گل گل افروخته رخ چو مهت

*(Ey bir bakışına iki âlem feda olan,
Kara gözlerin karşısında akıl hayran,
Siyah zülûflerinden şefkat yağıyor,
Külâhının kenarından ay doğan,
Gönül ehlinin başka bir murâdı yok,
Yolunun toprağına candır konulan.
Selîmî'nin gönül yarasına gereken,
Ay yüzünde al al olmuş yanağıdır derman.)*

Ve lehu gazel:

(Hezec: Muf 'û lü, me fâ 'î lü, me fâ 'î lü, fe 'û lün)

دردِ دلی بیش ندارم همین یار از
من بهره ای از زندگیء خویش ندارم
نیکوست در ایام جوانی دلِ خرم
اما چکنم چون من درویش ندارم
گه گریه و گه زاری و گه ناله و فریاد

من چيست کزان کافرِ بدکیش ندارم
 یک لحظه نباشد که نگردد دلِ من خون
 بر جان نفسی نیست که صد نیش ندارم
 شادم برخ و قامتِ معشوقِ سلیمی
 پروای بهشت و سرِ طوبیش ندارم

*(Sevgiliden kalan gönül derdinden başka bir şeyim yok,
 Hayatımdan bana kalan zerre kadar bir şeyim yok.
 Gençlik günlerinde gönlü hoş olmak çok güzeldir,
 Ama elden ne gelir, ben dervişin böyle bir hâli yok.
 Bazı ağlar, bazı sızlar, bazı inler, bazı feryat ederim,
 O kötü huylu kâfirden ne var ki ondan bende yok?
 Gönlümün kanla dolmadığı bir lahza bile yok,
 Her defasında yüz yara almadığım bir nefes bile yok.
 Ey Selîmî, sevgilinin yanağı ve boyuyla mutluyum,
 Cennet gibi, cennetteki tubâ gibi bir endişem yok.)*

Ve lehu gazel:

(Hezec: Me fâ 'î lün X 4)

ز پیشم رفتی و من بهر آن رفتار می میرم
 قدم را رنجه فرما آه و نه زار می میرم
 توئی سلطانِ حسن و نیستت بر بنده ها رحمی
 طبیبِ دردمندانی و من بیمار می میرم
 گه از تابِ خمِ زلفت بخود چون موی می پیچم
 گهی از حسرتِ آن لعلِ شکر بار می میرم
 لبِت از سحر و افسون چند رنجد ای طبیبِ جان
 حدیثی گو که من از بهر آن گفتار می میرم
 سلیمی هر گه آن مه می رود جانم نمی ماند
 ندارم بهره ای از زندگی ناچار می میرم

*(Ayrılıp gittin yanımdan, ben o gidişin için ölüyorum,
Bir zahmet geri dön, yoksa acılar içinde ölüyorum.
Güzeller sultanısın ama sevenlerine merhametin yok,
Aşk acısı çekenlerin tabîbisin, ben hastaysa ölüyorum.
Bazen saçının kıvrımının parıltısını görüp kıvraniyorum,
Bazen de o şeker saçan dudağının hasretiyle ölüyorum.
Ey can tabibi! Dudağın sihir yapıp ne kadar incitecek,
Bir söz söyle bana. Çünkü ben o söz uğruna ölüyorum.
Selîmî! O ay gibi sevgili gittiğinde benim canım gidiyor.
Hayattan bir nasip almadan, çaresiz, ölüp gidiyorum.)*

Ve lehu gazel:

Tarz-ı Kemâleddîn-i İsfahânî (ö. 635/1237):

(Muzâri': Mef 'û lü, fâ 'i lâ tü, me fâ 'î lü, fâ 'ilün)

بدخشان مکان لعل میخانه بین ز می چو
لعل کان لعل چون در او ز باده هر خم
بازار عیش بین که چو صراف می فروش
در وی گشاده از می رنگین دکان لعل
از هجر لعل گوش تو از اشک قطره ای
آویخته ز هر مژه چشمم بسان لعل
در کوهسار هجر ز شوق لب تو هست
کارم به خون دل طلبیدن نشان لعل
عکس می لب تو به میخانه اوفتاد
شد هر طرف ز بس می رنگین جهان لعل
دندان زدی و رشته جانم کسبختی
شد در میانه دو لب ریسمان لعل

*(Meyhâneye bak, şaraptan sanki Bedahşan gibi la'l mekânı.
Oradaki her şarap küpü, la'l gibi kadehten bir la'l madeni.
Eğlence pazarına bak, içki pazarlayıcısı sarraf misâli,*

*Orada açmış rergârenk şarapların satıldığı bir la'l dükkânı.
Ayrılıktan, kulağındaki la'l küpe sanki bir gözyaşı damlası,
Gözlerimin her bir kirpiğine asılmış sanki birer la'l parçası.
Ayrıılığın dağında dudağının şevkiyle koşturup duruyorum,
Bütün işim-gücüm gönül kanı pahasına la'lin izini araması.
Şarap rengi dudağının parıltılı yansıması meyhaneye düştü,
Rengârenk şarapların çokluğundan her taraf oldu la'l dünyâsı.
Dişleriyle ısırarak can ipimi kesip, koparıp, parçaladın.
Benim can ipim, iki dudağının arasında oldu bir la'l urganı.)*

Ve lehu:²³

(Remel: Fâ 'i lâ tün, fâ 'i lâ tün, fâ 'i lâ tün, fâ 'i lün)

تا ز استنبول لشکر سوی ایران تاختم
تاچ صوفی غرقه خونِ ملامت ساختم
شد غلامِ همتم از جان و دل والیء مصر
تا لوای یوسفی در ملکِ مصر افراختم
کرد از ملکِ عراق آن پرده آهنگِ حجاز
چنگِ نصرت را چو در بزمِ ظفر بنواختم
ماوراء النهر از تیغم شده غرقابِ خون
چشمِ دشمن را ز کحلِ اصفهان پرداختم
آبِ آمو از سرِ هر مو روان شد خصم را
شد عرق ریز از تبِ غم چون نظر انداختم
شاهِ هند از لشکرِ فرزانه ام شد پیل مات

²³ Bu gazelin ilk iki beyti *Dîvan'*da şöyledir:

لشکر از تختِ سستنبول سوی ایران تاختم
سرخ سر را غرقه خونِ ملامت ساختم
شد غلامِ همتم از جان و دل والیء مصر
تا لوای خسروی از نه ملک افراختم

بر بساطِ ملک چون شطرنجِ دولت باختم
ای سلیمی شد بنامم سکهٔ ملکِ جهان
تا چو زر در بوتۀ مهر و وفا بگذاختم

*(Vaktaki askerimle istanbul'dan çıkıp İran'a saldırdım,
Sufi İsmâil-i Safevî'nin tâcını melâmet kanına daldırdım.
Mısır valisi can u gönülden himmetimin kölesi oldu,
Böylece Yûsuf'un sancağını Mısır'da dalgalandırdım.
Irak mülkünden Hicaz mülküne doğru yola koyulunca,
Kazandığım başarının çengini zafer bezminde çaldırdım.
Maveraünnehr, baştanbaşa kılıcımdan kana gark oldu,
Düşmanın gözüne İsfahan sürmesinden sürme çaldım.
Hasımın başındaki her saç telinden bir Ceyhun aktı,
Gam ateşiyle ter döktü, vaktaki hasma bir nazar attım.
Hint padişahu vezirimin piyonu karşısında Fil-mat oldu,
Vaktaki ülke toprağında vatan satrancını meydana attım.
Ey Selîmî! Tüm dünya mülkünün sikkesi adıma kesildi,
Ve sonunda mihr ü vefâ potasına erisin diye altın attım.)²⁴*

Ve lehu:

(Hezec: Muf 'û lü, me fâ 'î lü, me fâ 'î lü, fe 'û lün)

سرمست دگر میروود آن سرو به ره کج
دامن به میان بر زده بنهاده کله کج
از آتش می روی بر افراخته چون گل
وز طرف کله کرده برون زلف سیه کج

*(Sarhoş olmuş o serv, yolda gidiyor o yan, bu yan,
Eteğini beline vurmuş, külahu başına giyinmiş yan,
Şarabın etkisiyle yanakları olmuş gül misâli al al,
Külâhının bir tarafından dışarı atmış zülfünü yan.)²⁵*

²⁴ Bu gazel divanda vardır. Ancak Hekîmşâh tezkiresine aldığı için makaleden çıkarmadım.

Ve lehu:

(Müctes: Me fâ 'i lün, fe 'i lâ tün, me fâ 'i lün, fe 'i lün)

شه ممالکِ دردم بلا پناه من است
غمم که بی حد و پایان بود سپاه من است
شیم ز روزن اگر ماه آسمان آید
جهم ز جا و تصور کنم که ماه من است
به راه عشق تو جانا بسی بلا دیدم]
[²⁶هنوز تا ز فراق چها به راه من است
دم از محبت زلفت زدم خطائی شد
و لیکن عفو تو افزونتر از گناه من است
ز دود دل ورقی نقش کرده ام سویت]
[²⁷قبول ساز که سرنامه سپاه من است
سلیم بر سر کویت بخاک یکسان شد

²⁵ Dîvan'da bulunan gazelin kalan üç beyit şöyledir:

صد عاشق دل سوخته از خوف دهد جان
چون بنگرد از گوشه آن چشم سیه کج
در هم شده از آه من آن زلف عجب نیست
کز باد که آشفته شود سنبل و گه کج
ای سرو روان سوی سلیمی نظری کن
اها مکن از بهر خدا تند نگه کج
"Gönlü yanmış yüz âşık verir korkudan can,
O kara gözünün ucuyla şöyle bir bakarsa yan.
Âhımın rüzgârıyla dağıldı saçları buna şaşılmaz,
Çünkü rüzgâr esince sümbül dağılır, bazen yatar yan.
Ey serv-i revan! Kerem eyle, Selîmî'ye bir nazar et,
Ama Allah lillah aşkına, sert sert bakma yan."

²⁶ Bu beyit Dîvan'dan alınmıştır.

²⁷ Bu beyit de Dîvan'dan alınmıştır.

روا بُود که بگوئی که خاکِ راهِ من است؟

(Başı sıkışan pâdişahların sığınağıdır evim benim,
Beni son derece üzen askerlerimin durumudur benim.
Geceleyin gökteki ay pencereden içeri girse eğer,
Sıçrırım yerimden, sanırım ki gelen ayımdır benim.
[Ey sevgili senin aşkın uğruna çok belâlar gördüm,
Ayrılığın yüzünden daha neler neler var yolumda benim.]
Zülfünüün sevgisinden söz ettim, sanırım hata ettim,
Amma ve lakin senin affın günahımdan çoktur benim.
[Gönlümün dumanla bir mektup yazıp gönderdim sana,
Kabûl et. Çünkü o, kara bahtımın mektubudur benim.]
Selim senin mahallenin başında hâk ile yeksan oldu,
Allah'a revâ mıdır demen, yolumun toprağıdır benim.)²⁸

Ve lehu:

(Muzâri': Mef 'û lü, fâ 'i lâ tü, me fâ 'î lü, fâ 'ilün)

گر لشکرِ عدو بُود از قاف تا به قاف

بالله که هیچ روی نمی تابم از مصاف

(Düşman ordusu Kâf'tan Kâf'a kadar olsa da,
Vallahi de billâhi de savaşmaktan çekinmem.)

Edebiyat ve şiirden anlayanlar, ana dili Türkçe olan birinin, bir sultanın, Farsça böylesine güzel şiirler söylemesinden, onun ne kadar güçlü ve yetkin biri olduğunu takdir edeceklerdir. Yavuz Sultan Selim'in Türkçede de aynı derecede güzel şiirleri vardır. Ancak bu makalenin çerçevesi dışında kaldığı için bu çalışmada Türkçe şiirlerine yer vermedik.

²⁸ Bu gazel de divanda vardır. Ancak Hekîmşâh tezkiresine yer aldığı için makaleden çıkarmadım.

KAYNAKÇA

- DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1988-2013.
- Dîvân-ı Kâmil-i Hâfız-ı Şîrâzî*, Tashîh: Üstâd Dr. Menûçehr-i Âdemiyyet, Tahran 1347 hş./1968.
- Dîvân-ı Sultan Selîm*, Paul Horn, Berlin 1904.
- Ehâdîs-i Mesnevî, Be cem' o tedvîn: Bedüzzamân-ı Furûzanfer*, Tahran 1347 hş./1968.
- El-Kur'ânu'l-Kerîm, Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meali*, Haz. Prof. Dr. Ali Özek, Prof. Dr. Hayreddin Kahraman, Doç. Dr. Ali Turgut, Doç. Dr. Mustafa Çağrı, Doç. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Doç. Dr. Sadreddin Gümüş, Medîne 1412 hk./1991.
- Fars Mitolojisi sözlüğü*, Prof. Dr. Nimet Yıldırım, İstanbul 2008.
- Ferheng-i Fârsî*, Dr. Muhammed-i Mu'în, Tahran 1371 hş./1992. VII. Baskı.
- Ferheng-i Şî'rî*, Dr. Rahîm-i 'Afîfî, Tahran 1376 hş./1997.
- Ferheng-i Telmîhât*, Dr. Sîrûs-i Şemîsâ, Tahran 1369 hş./1990.
- Ferhengnâme-yi Kinâyeye*, Dr. Mensûr-i Mîrzâniyâ, Tahran 1378 hş./1999.
- İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati*. İstanbul 1978-1986.
- İslâm Devletleri Tarihi*, Prof. Dr. C. E. Bosworth, Çevirenler: E. Merçil, M. İpşirli, İstanbul 1980.
- Luğat-nâme-yi Dihhodâ*, Ali Ekber-i Dihhodâ, Tahran 1337 hş./1958-1355 hş./1976.
- Mecâlisü'n-Nefâyis*, I, Alî-Şîr-i Nevâyî (Giriş ve Metin), II, (Çeviri ve Notlar), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 788, Haz. Prof. Dr. Kemal Eraslan, Farsça Çeviri: Prof. Dr. Naci Tokmak, Ankara 2001.
- Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İlhan Ayverdi, İstanbul 2010.
- Ötüken Türkçe Sözlük*, Yaşar Çağbayır, İstanbul 2007.
- Farsça-Türkçe Sözlük*, Prof. Dr. Mehmet Kanar, İstanbul 2008.
- Telaffuzlu Farsça-Türkçe, Türkçe Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*, A. Naci Tokmak, İstanbul 2001.

✻ PROF. DR. A. NACİ TOKMAK

Yavuz Sultan Selim Divanı, Çeviren: Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, İstanbul 1946.

“Yavuz Sultan Selim’in (Selîmî) Eserleri”, Mustafa Kılıçbay, Edebiyat Ufku, Ağustos 2011, sayı 29.

تذکره مجالس النفائس ، میر نظام الدین علیشیر نوائی ، بسعی و اهتمام علی اصغر حکمت ، چاپ اول ،
تهران ۱۳۶۳.